

Si mancipium tuum ex sua, sed absque culpa tua intulerit damnum, teneris pro noxa tradere mancipium, vel totum damnum reparare. 2. Instituit. ff. & cod. De noxalibus actionibus. Si per incuriam non extinxisti ignem, ex quo fuit domus combusta, teneris ad reparandum damnum; arg. leg. Si servus, §. Si quis fornicarius, ff. Ad leg. Aquiliam. (Leg. 11. tit. 15. p. 7.) Si inconsiderate nullo dato prius signo aliquid deieceris ex alto, vel domo, aut navi projecisti, unde alicui transeunti, aut adstanti damnum est illatum, teneris ad resarciendum; Leg. 5. Statuitur 4. Instit. Leg. Si putator ff. ad Legem Aquiliam, in qua expresse dicitur: Culpam esse, quod cum a diligente prevedideri poterit, non esset previum. Sic caupo, nauta, stabularius &c. in cuius domo, navi, stabulo &c. furtum est factum, teneris ad reparandum damnum causatum ab his, quorum opera usi sunt; l. Item exercitor, 3. Instit. de obligat. ex quasi delictis; leg. ultim. ff. Nauta, Caupones, Stabularii &c. Et sic de aliis huiusmodi. (Vid. leg. 15. tit. 6. p. 1. 4. tit. 8. 6. 7. tit. 15. p. 7. & in princip. animadvert. 10. §. 13. tit. 23. lib. 8. Recop. Caus. circa caupones &c. Vid. leg. 6. tit. 14. cum seq. p. 7.)

9. Damnificatio inculpata dicitur quando nulla omnino culpa interveniente damnum inferitur; Vel quia damnificans non est capax culpa, ut si infans, vel furiosus domum incendat, c. Illud relatum 2. caus. 15. quest. 1. & seq. Sed etsi ff. ad legem Aquiliam, vel quia damnificans in praecedendo damno alterius prius omnem diligentiam adhibuit; cap. Si culpa 9. De injuriis, & damno dato, ibi: Sane licet qui occasionem damni dat, damnum videatur deesse; tunc est tamen in illo dicendum, qui ut non accideret, de contingebat nihil omisit, §. 4. 5. Instit. de lege Aquilia; Vel quia iusta causa est damni inferendi, ut cum domus incensa, in parte nondum ardente destruitur, aut aedes contigua, ne ignis latius diffusus damnum inferat; aut cum in bello iusto hostibus damna inferuntur, quia omni iure vim vi repellere licet, l. Scientium ff. Ad legem Aquiliam; aut cum quis in suo fundo fodiens vicini fontem averit, si non animo nocendi vicino, sed suum agrum meliorem faciendi, id facit, textu expresso in l. §. Denique Marcello, ff. De aqua pluviali arcend. quia nullus videtur dolo facere, qui suo iure utitur; l. Nullus, de Regul. juris; & nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere jus non habet. (Repete que supra sunt adnotata; vid. verb. Accusari qui possint vel non Reg. 14. 15. tit. 34. p. 7.)

10. Ex dictis colliges primo, illum teneri in foro conscientiae ad reparandum damnum alteri illatum, qui illud causavit, nedum per damnificationem culpam theologicam, & proprie dicto peccato, ut expresse statuitur cap. Si quis 6. cap. Olim 7. cap. Si culpa tua 9. de injuriis, & damno dato; sed etiam per damnificationem culpa civili, seu juridica lata: Et ratio est, quia culpa civilis, seu juridica lata supponit gravem culpam theologiam, cum late culpabilis iudicet omittat illam diligentiam, & cautelam communiter ab omnibus suae conditionis adhiberi solitam pro avertendo gravi damno proximi, ad quod grave damnum proximi avertendum quilibet iure naturae tenetur, adeoque qui illam omittat, censetur causa moralis illius damni, & hoc ipso theologice fit culpabilis. Ita Innocentius cum aliis interpretibus in cap. Sicut 6. de homicid. Silvester verb. Culpa n. 5. & 6. Molina disp. 25. 3. n. 7. Palao tract. 23. disp. 3. p. 1. n. 7. & communis aliorum.

11. Colliges secundo, neminem (praescindendo a contractu) teneri in conscientia ante sententiam Iudicis ad resarciendum damnum alteri illatum per damnificationem civilem, seu juridicam solum levem, & levissimam. Et ratio est, quia si leges, & maxime citatae supra n. 7. & 8. alieque consimiles imponerent obligationem in conscientia solvendi ante sententiam Iudicis, essent nimis rigidae attenta hominum fragilitate, & cum nemo reperitur, qui propter culpam juridicam solum levem, & levissimam sponte sua restituat, innumeros laqueos injiceret conscientias absque necessitate boni communis, cui sufficienter, & abunde satisficit obligando ad damna resarcienda post sententiam. Sic Lugo tom. 1. disp. 8.

sect. 3. n. 47. Lessius lib. 2. cap. 7. n. 44. Molina tom. 3. disp. 712. n. 6. Hannold tit. 2. n. 170. & 176. Esparsa q. 26. La Croix lib. 3. part. 2. n. 173. & alii passim. Nec valet dicere, quod si tales damnificantes non tenerentur in conscientia ante sententiam Iudicis, censenda esset injusta. Non valet, inquam, quia negatur absolute consequentia; saepe enim Iudices, auctoritate legis decernunt per sententiam aliquam restitutionem, quae ante sententiam non erat debita; Cum enim leges statuente debere resarciri damna illata ex culpa juridica levi, & levissima, justissimis de causis sint posita, partim ut quilibet magis invigilet, ne sua, vel suorum culpa damnum aliquod proximo inferatur, sicque pax communis, & publica civium quies, atque indemnitas suorum conservetur; partim ut praevideatur innumeris fraudibus, & malitiis hominum, quae in foro externo sunt difficillimis probationibus; sententia Iudicis conformiter dictis legibus lata, merito etiam in foro conscientiae obligat, non obstante quod ante eam necdum adfuerit talis obligatio resarciendi damnum ex culpa mere civili, vel levissima, & sine omni culpa theologia illatum.

Colliges tertio, doli, seu culpae theologicae incapaces in nullo foro teneri ad resarciendum aliquid damnum; cap. Illud relatum 2. caus. 15. q. 1. & leg. Sed etsi ff. Ad legem Aquiliam. Sic nec teneris ad resarciendum damnum, qui adhibuerunt debitam diligentiam pro illo avertendo, c. Si culpa 9. de injuriis, & damno dato, juncto §. 4. & 5. Instit. de lege Aquilia, cum concordantibus. Sic non teneris ad damnum resarciendum, qui illud causarunt utendo iure suo; l. 1. §. Denique Marcello, ff. De aqua pluviali arcend. Nullus, de reg. juris. Vid. supra n. 9. Sic in nullo foro teneris aliquis resarcire damnum, quod casu omnino fortuito, qui praevideri, & evitari non potuit, contingit; c. Cum gratia unica, de comodato, §. l. 1. §. 4. de obligat. & action.

De damno, an rebus alienis licite inferri quandoque possit, utilis est investigatio. Optime vero illustravit hoc argumentum Strivius Juridic. dissert. tom. 5. disp. 5. per tot. Octo autem sunt huius disputationis capita totam materiam exhaustientia. Primum ita conceptum est: Generalia damni liciti exhibentia. Secundum: De damno rebus alienis licite illato in instruendo. Tertium: De damno rebus alienis licite illato in instruendo. Quartum: De damno rebus alienis licite illato in asserendo. Quintum: De damno rebus alienis licite illato in asserendo. Sextum: De damno rebus alienis licite illato in asserendo. Septimum: De damno rebus alienis licite illato in asserendo.

DEBITOR, DEBITUM. Vide verb. Resitutio, Solutio.

DEBITUM CONJUGALE.

ARTICULUS I. SUMMARIUM.

- 1. Coniux tenetur sub mortali reddere debitum conjugii, instantem petenti, nisi adsit iusta causa.
2. Quoties mortaliter peccant, si denegatur ad n. 8.
10. Causa iustae denegationis, ad n. 26.
27. Variis assignantur propter quas nequeunt conjugis debitum denegare, ad n. 40.
41. Quando non licet petere, aut debitum reddere, ad n. 50.
51. Reddi quando potest, & non peti, ad n. 57.

CONIUX tenetur sub mortali reddere debitum conjugii petenti serio, & instantem, quando nulla illud denegandi intervenit causa iusta, ac rationabilis: Est communissima, & habetur expresse ex Apostolo 1. ad Corinth. cap. 7. num. 3. ibi: Uxori vir debitum reddat, similiter & uxor viro, quia, ut num. 4. rationem reddens subdit Apostolus: Mater sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et volens Apostolus ostendere, quod hac obligatio reddendi debitum urgeat conjuges sub

gravi, & de iustitia, sub num. 5. ejusdem debiti negationem appellat fraudem: Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacet orationi; & iterum revertimini in idipsum, ne teneat vos Satanat propter incontinentiam vestram. Hinc recte inferunt DD. communiter, quod coniux injuste negans debitum alteri conjugii serio, & instantem petenti, peccat mortaliter toties quoties. Unde peccat contra iustitiam ex genere suo mortaliter coniux ille, qui ad reddendum debitum reddi se notabiliter impotenti immoderatis jejuniis, vigiliis, laboribus, & huiusmodi, aut voluntariis pollutionibus, ut communiter tradunt & DD. signanter Sanchez lib. 9. disp. 3. num. 3. & 4. S. Anton. part. 3. tit. 1. cap. 2. §. 10. Silvester verb. Debitum quest. 1. Paludan. in 4. dist. 32. quest. 1. art. 2. conclus. 3. Dicastill. disp. 9. dub. 29. Coninch. disp. 32. Layman lib. 9. tract. 10. part. 3. cap. 1. n. 2. Sporer tom. 3. part. 4. cap. 2. n. 506.

Notanter autem fuit dictum, petenti serio, & instantem, id est tali modo ut constet conjugem velle exigere copulam tanquam debitum conjugale; nam non peccat coniux conjugii debitum semel tantum, & obiter, vel implicite petenti, modestè denegando, tergiversando, se excusando, prece, vel suavis avertendo petentem, si id non valde aegre latum videatur; Et communis cum Sanchez, & Layman locis citatis. Si tamen cognoscatur, conjugem tergiversationem talem, seu excusationem, aut avertemen prece, vel suasionem valde aegre latum, & advertat ex privatione debiti conjugalis cum periculo incontinentiae exponi, tunc pertinaciter negans, seu se excusans, aut dissuadens, peccat mortaliter, licet percipiat conjugem non adeo serio, & rigorose tanquam debitum copulam exigere; Ita etiam communis cum Sanchez, & Layman locis citatis. Ad dignoscendum quod coniux serio debitum conjugale petat, sit nec necessaria petitio expressa, & formalis, sed sufficit tacita, virtualis, & interpretativa, quae habeatur a signis indicantibus seriam voluntatem petendi; Divus Thomas in 4. dist. 32. quaestiuicula prima in corpore; D. Antonius tertio parte tit. 1. cap. 10. §. 7. & alii communiter. Et hoc maxime verificatur in femina, quae potissimum subditur verendum; & praerubore non petit expresse, quod anxie peti, & ubi quomodocum constat de voluntate, parum refert, quod verbis, vel signis indicatur, per textum in legib. De quibus ff. de Legibus. Et hoc etiam potest interdum verificari in viro, qui sit talis conditionis, ut vel ratione majoris dignitatis in femina, vel naturalis timoris, & verendum in ipso, non audeat expresse, & verbaliter petere, tunc enim femina tenetur signis saltem sensibilibus, & interpretativis exhibere actum conjugalem, cum tam in petendo quam in reddendo conjuges sint pares; ex cit. Epist. 1. ad Corinth. cap. 7. arg. cap. Praeceptum 19. & capitulum. Apud nos 29. caus. 32. quest. 5.

Notanter etiam fuit dictum, quando nulla illud denegandi intervenit iusta, & rationabilis causa; Dantur enim plures, & rationabiles causae, quibus interventibus potest licite debitum denegari; Primo, coniux innocens potest denegare debitum conjugii adultero, ut colligitur aperte ex cap. 5. & 19. Mat. : frangenti enim fidem, fides merito non servatur ex reg. 73. Juris in 6. ibi: Frustra tibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fides dem a se praestitum servare recusat. Si tamen etiam alter coniux esset adulter, negare debitum licite non possent, quia iam injuria adulterii sibi invicem compensatae essent: cap. Intelleximus 6. cap. Tua fraternitas 7. de adulteriis. Ita communis. Secundo, coniux innocens liberatur ab obligatione reddendi debitum, si alter coniux jure petendi debitum privatus sit ob incestum commissum cum conjugis conjugis in gradu primo, vel secundo; Nam ubi cessat jus petendi, consequenter cessat obligatio reddendi coniux autem incestuosus in potestatem amittit jus petendi debitum, cap. Transmissa 4. cap. Tuae fraternitatis 10. de eo, qui cognovit consanguineam uxoris suae, cap. Si quis viduam 20. cap. Qui dormierit 21. Concubuit 20. caus. 32. 97. Postquam tamen incestuosus dispensationem super petendo debito impetravit, jus exigendi debitum plene recuperat.

Quinto, debitum conjugale denegare potest mulier illa, quae ex antecedentis periculosissimi partus experientia, & ex Medicorum, & Chirurgorum iudicio scit non posse sine manifesto vitae periculo partum emittere; Ferrar. Bibliothec. Tom. III.

ravit; Sanchez lib. 9. disp. 6. n. 10. Layman loc. cit. n. 13. & alii passim. Tertio, coniux innocens potest denegare debitum conjugii, qui sodomiae, vel bestialitatis crimine sese turpiter inquinavit. Si enim ratione adulterii, & incestus potest ad conjugem innocenti denegari debitum conjugii reo, a fortiori poterit denegari ratione sceleris sodomiae, & bestialitatis, cum sodomiticum scelus incestum cum ipsa matre commissum horrore, & enormitate superet, ut expresse cavetur ex S. Augustino in cap. Adulterii malum 11. caus. 32. q. 7. & qui cum carne bestiae carnem suam divisit, indignus prorsus fit, ut posterum nunquam cum conjuge fiat una caro; Qui enim ob execranda illa scelera igni vivus secundum leges tradendus est, (Vid. add. his. verb. Forum, vers. In nefando.) quo pacto fidelis conjugis consortio dignus videri possit? & colligitur ex cap. Idolatria 5. caus. 23. q. 1. ubi de mente S. Augustini declaratur, posse denegari debitum, & fieri separationem ad conjugem reo cuiuscumque periculosi, & turpis concubitus: Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum quae in stupris cum alienis viris, aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet, quae animam corpore male utentem a Lege Dei aberrare faciant, & pernicioso turpiterque corrumpunt, possit sine crimine, & vir uxorem dimittere, & uxorem virum, quae exceptam facit dominus causam fornicationis, quam fornicationem... generalem, & universalem intelligere cogimur.

Quarto, potest coniux denegare debitum, quoties ex tali redditione sibi timetur grave periculum salutis corporalis; v. g. mortis, vel morbi gravis, & periculosi, ut si petens peste, lepra, morbo gallico, vel alio contagioso morbo, & probabiliter certo infecturo laboret, aut si petat debitum ab eo, qui febris hectica, vel alio morbo laborat, ratione cujus reddendo debitum gravis est infirmitas, vel periculum timeatur; Ita communis cum S. Thoma, & Scoto in 4. dist. 32. Abbate in cap. 2. de conjug. leproso. & aliis, quos citat, & sequitur Sanchez lib. 9. disp. 24. n. 16. Layman loc. cit. n. 5. Et ratio est, quia ex naturali interpretatione conjugis in matrimonii contractu corporum potestatem inter se dant, salva suarum personarum incolumitate, adeoque cum timetur grave periculum salutis corporalis, non urget obligatio reddendi debitum. Nec obstat id, quod respondit Alexander III. in cap. Quoniam 2. de conjug. leproso. ibi: Si virum, vel uxorem leprosum fieri contigerit, & infirmus a sano debitum exigit, generali praecipio Apostoli, quod exigitur est solvendum, cui praecipio nulla in hoc casu exceptio invenitur. Non obstat, inquam, quia respondent communiter DD. apud Silvestrum verb. Debitum, quest. 1. §. Secunda, Sanchez lib. 9. disp. 24. n. 17. Layman loc. cit. n. 6. Pontificem ita respondisse ex praesumptione, quod conjugii reddendi debitum propinquum infectionis periculum plerumque non imminet a leproso, praesertim cum raro admodum fiat, situsque mutatione, ac vestitu periculum caveri possit; At non pro casu, & morbo, quo coniux sanus debitum persolvere nequeat, quin ex iudicio periti Medici morbum contrahat, quia in tali casu & morbo nemo tenetur sui corporis vitam, & incolumitatem pro privati hominis peccato vitando exponere; cum in necessitate simpliciter positus non sit, sed alia concupiscentiae remedia adhibere possit: Quae explicatio, & exceptio est iusta principium, quod constituit D. Thomas in 4. dist. 32. art. 1. in corp. dicens, unum conjugem non teneri ad debitum alteri reddendum, nisi sub ista conditione, salvo tamen prius persona incolumitate. Si quis autem sponte contraxit cum persona, quam prius sciebat lepra, vel morbo gallico, vel alio simili morbo contagioso laborare, non potest ipse denegare debitum, nec cohabitationem, quia censetur cessasse iuri suo, sicut is, qui sciens vitium meritis nihilominus emit, ut cum communissima DD. docet Sanchez loc. cit. n. 22. §. Porro.

Quinto, debitum conjugale denegare potest mulier illa, quae ex antecedentis periculosissimi partus experientia, & ex Medicorum, & Chirurgorum iudicio scit non posse sine manifesto vitae periculo partum emittere; Est